

Андрій СМОЛЬСЬКИЙ

Таємниця Церкви невіддільна від Таїнства Євхаристії. „Там, де Євхаристія, там і Церква”, писав св. Кипріян Карфагенський. Тому можна говорити про Євхаристійну природу Церкви або про Євхаристійну еклезіологію.

Церква є вечерею, євхаристійною вечерею. Сутність Церкви — євхаристія, в якій члени Христові збираються в одне ціле й утворюють Його тіло: „Збагніть усю святість того моменту, - читаємо в Ареопагітиках, - коли священні символи, що позначають Христа, і через які ми прилучаємося до Нього, покладаються на божественний вітвар, всі святі, що незримо присутні при цьому, засвідчують свою неподільну єдність і святий союз із Ним.

Євхаристія означає преображення людського життя у боголюдському існуванні Христа, перетворення „дикої оливки” на „добру” (Рим. 11:17-24). Це означає реальну, тілесну причетність до тіла Христового, споживання Його плоті та крові: „Якщо не споживатимете тіло Чоловічого Сина й не питимете його крові, не матимете життя в собі. Хто споживає тіло моє і кров мою п’є, той у мені перебуває, а я - в ньому” (Йо. 6:53-56). Споживання Тіла і Крові Христової робить індивіда членом єдиного тіла. Такою єдністю життя в контексті особистісного спілкування і є Церква.

II Ватиканський Собор навчання про Церкву тісно пов’язує з наукою про літургію. Еклезіологія у поданні Собору отримала літургійний характер. На самому початку соборової Конституції про Літургію читаємо, що літургія висловлює і виявляє Христове таїнство і суть правдивої Церкви (КЛ 2). Ця суть є передовсім таїнственна (Боголюдська структура). Така літургійна еклезіологія Собору є поверненням до джерел, до навчання Отців, до перших віків християнства, коли літургія була природним вихідним пунктом для богословських роздумів. Твердження східних богословів-літургістів про зв’язок між Церквою і Євхаристією значно сміливіші та йдуть далі, ніж наведені щойно фрагменти з Конституції про Літургію.

Олександр Шмеман не вагався написати, що Церква в таїнствах і через таїнства, а передовсім через Євхаристію, себе не тільки виявляє, але і „творить, являє і сповнює”. Іншими словами, саме Євхаристія формує і творить Церкву. У Євхаристії і віднаходимо синтез двох основних ідей щодо Церкви: вона є спільнотою, зібранням Божого народу, а водночас — містичним Тілом Христовим. Сучасний румунський богослов Йон Бріа нагадує, що Тіло і Кров Христові є правдивою їжею і питтям Церкви, а завданням Євхаристійної Літургії є „творити койнонію Церкви, годувати і підтримувати її”. Цей принцип сформулював визначний богослов заходу Анрі де Любак. На цьому ж принципі базує свою еклезіологію сучасний грецький богослов Йоан Зізіулас. Професор Інституту св. Сергія в Римі, архимандрит Кипріян Керн у своєму підручнику про Євхаристію згодом напише, що євхаристійною є сама природа Церкви: „Церква - це Тіло Христове, Євхаристія - також Тіло Христове. Тому без Євхаристії нема Церкви, нема і не може бути

життя в Церкві.”

Далі сербський богослов заявляв, що увесь наш християнський світогляд має бути євхаристійним. Павло Євдокімов визначав, що Євхаристія є найадекватнішим виразом Церкви, оскільки Церква - то вічна євхаристійна. Польський богослов Єжи Клінгер слушно зауважував, що Євхаристія у східній Церкві є передовсім самим серцем літургійного процесу.

Кипріяні Керн звертає увагу на зв'язок Причастя вірних із розумінням Церкви як Тіла Христового і пригадує богослов'я Миколи Кавасили. Усі ми - члени містичного Христового Тіла, яким є водночас Церква і Євхаристія. Церква, згідно з Кавасилою, не лише символічно виражається в таїнстві Євхаристії, у ньому її реальне існування - екзистенція. Тіло і Кров Христа є правдивою поживою Христової Церкви, однак вона не перетворює їх у людське тіло, як це діється зі звичайною їжею, а сама в них переминюється. У Причасті віруючі не лише єднаються з Христом, а й забезпечують зростання Тіла — Церкви. Кавасила, покликаючись на 1 Кор.12,27 („Ви ж — Христове Тіло, і члени кожний зокрема”), тлумачить це порівняння св. Павла буквально і застосовує до Євхаристії. Образ Церкви як Тіла Христового, що представлений нам в посланнях ап. Павла, підкреслює момент глибокої, онтологічної єдності Христа і Церкви в образі єдності Тіла і Голови. В рамках цього образу не можна мислити про Христа без Тіла, тобто без Церкви, і навпаки. Разом з образом Церкви як Тіла Христового апостол Павло представляє Церкву як Невісту, звернену до свого Небесного Жениха.

Саме в божественній Євхаристії відбувається спрямованість Церкви і всякої християнської душі до Небесного Жениха - Христа. Зіставлення і поєднання цих двох основних Павлових образів Церкви, Тіла і Невісти сприяють осмисленню двоєдиної природи Церкви. Церква знаходиться в безперестанному стані очікування, клопотання і осяяння дарами Святого Духу згідно обіцянки самого Господа: „Я благатиму Отця, і дасть вам іншого Утішителя, який буде з вами повік”.

Доречно проілюструвати цю таємничу двоєдність Церкви словами о. Георгія Флоровського про те, що Церква завжди знаходиться одночасно в двох станах: на шляху, і вже в небесній батьківщині.

Будучи на шляху, Церква спрямовує все своє таїнственне і молитовне ділання до виявлення Царства. Але будучи вже в батьківщині таїнства Церкви і сама Церква як Таїнство спасіння є початком благодатного спілкування Троїчного Царства, яке вже є усередині нас.

Метою Євхаристії є „...та єдність, якої навчає нас Свята Трійця”, — зазначає Ісаак Сірін. Єднання „всього в усьому” здійснюється у втіленні Бога-Слова і набуває практичної реалізації в церковній євхаристії.

Церковна євхаристія є космічною літургією: вона охоплює життя і внутрішній принцип світу в „принципі” людини, в людському слові, що прославляє Бога, у Слові, що набуло плоті в житті людини. Це Христове слово покори щодо волі Отця, „так” синівської згоди. Євхаристія означає згоду людини на набуття Христом її природи.

Якщо покаяння становить один полюс християнської етики, то інший полюс — Євхаристія. Обидві ці істини — гріхопадіння та Євхаристійного преображення — безпосередньо присутні в нашому житті: обидві вказують на реальність події спасіння. Спілкування людини з Богом до гріхопадіння було справжнім зв'язком життя, вираженим у кожному акті їдження й пиття, у цілковитій тілесній участі в реальній благодаті, що не потребувала додаткових зусиль, інтелектуальних, етичних або ж релігійних, які завжди

є частковими. Етика та релігія постають внаслідок гріхопадіння людини, відмови чи нездатності реалізувати свої взаємини зі світом як євхаристією, як вираження вдячності. Спасіння людини не є абстрактним юридичним виправданням. Спасіння є переходом від гріхопадіння до преображення, від тління й смерті до нетлінності й життя; це пасха (що буквально означає „перехід”), це пасхальне свято євхаристії.

У Євхаристії втілюється історична подія — містерія пасхального страждання, смерті і воскресіння Христа, яка в Христі отримала понад часовий вічний характер і становить першорядне джерело церковного життя. Такий вихід поза часом є водночас поглядом у майбутнє світу і Церкви. На думку Зізіуласа, Євхаристія черпає своє повне значення і зміст із майбутнього, а не з минулого. Тут ми підходимо до есхатології, яка є важливою складовою частиною східної еклезиології, опертої на Євхаристію.

Прихід Месії — це подія минулого, але через неї, через життя, смерть і воскресіння Христа у світ увійшло Його Царство. Це — місянське царство, яке реалізується в євхаристійному зібранні Церкви, коли вірні збираються разом, щоб мати спільність у Тілі Христа, яке вони вшановують. Оскільки це царство в усій своїй повноті виявиться наприкінці часів, то Євхаристія стає об'явленням Церкви як нового віку, як парусії, присутності Воскреслого Господа в Його другому пришестві. Таким чином, церковна анамнеза містить пам'ять про майбутнє - парадокс з погляду історичної тяглости. Однак хто споживає Тіло і Кров Христові, той уже тут, на землі, має життя вічне (Йо. 6, 55). Євхаристія, будучи в цьому світі, є чимось цілком відмінним від нього. З цієї євхаристійної есхатології випливає есхатологічний образ Церкви.

Істинний сенс Церкви виявлено саме у переображенні Христа на горі Тавор. У Таворському досвіді увиразнено преображення літургійного простору і часу, набуття природою її сутнісної цілісності. У літургійному часі минуле та майбутнє злучені у теперішньому моменті участі у славі Божій, моменті особистісної присутності тут і тепер. Мойсей та Ілля на горі Тавор, євхаристійна „молитва святих” вказують на минуле. Уславлений Ісус, людськість, вбрана у славу Божу, вказують на есхатологічне майбутнє. Літургійний час Церкви — це той момент, що поєднує, вбирає в себе минуле і майбутнє в безпосередності теперішнього. Показово, втім, що учні не залишилися на Таворі й не побудували там свої скинії. Вони понесли у світ досвід преображення і впевненість у ньому. Це сходження з Тавору у світ, це повернення від досвіду преображення до нескінченної скорботи світу і є тим рухом, що в ньому постає Церква. Він означає прийняття на себе хреста гріхопадіння у впевненості воскресіння й абсолютній повазі до факту людської свободи. Повернення від євхаристії до людського повсякденного життя, сповненого падіння й поразки, не руйнує есхатологічної повноти літургійного досвіду. Воно є діяльним ствердженням цього досвіду, тим шляхом, на якому євхаристія перетворюється на особистісну дію; це боротьба за преображення свободи на любов і будь-яку грань життя - на євхаристію.

Недільна Євхаристія завершує седмицю, готуючись до зустрічі з Воскреслим Христом, обдумує семиденний шлях, виводить нас до царської зустрічі і спілкування з Господом. Але з іншої сторони, Воскресний День відкриває нову седмицю. „З миром вийдім” означає не кінець божественній Літургії, а продовження її на іншому вимірі, коли напоєні Чашею життя і сповненні благодаті Святого Духу в таїнстві причащення, як безперервної П'ятидесятниці, ми виходимо в світ як благовісники Царства: „ідіть та навчіть усі народи”. Нарешті, виходячи з храму, зустрічаючись з братом, з ближнім, Євхаристія продовжується, коли ми впізнаємо в ньому самого Христа. „Що зробили одному з братів

моїх, мені зробили”. Отже, можна говорити про літургію до літургії і про літургію після літургії.

Згідно свого євхарстійного виміру, місцева Церква очолюється своїм предстоятелем, єпископом, пресвітерами, дияконами і народом Божим. „Там, де єпископ, — там і Церква”. У своєму предстоятельстві єпископ є образом Христа і поєднує в собі всі харизми Духу, які виливаються на Народ Божий як носії царського, пророчого і священного.

Царскість людини перемагає її рабскість, вона стає володарем та керманічем речей, вчинків та їх наслідків. „Стань немов цар у своєму серці,- пише св. Іван Ліствічник,- підносячись у сумирності: скажи сміхові „лунай”— і він залунає, скажи солодкій сльозі: „пролийся”— і вона проллється, скажи тілові : „зроби це”- і воно це зробить”.

Священство — це намагання людини навести місток між небесним та земним, між безсмертям і смертю. Образ священника втілює здатність людської особистості наділяти безсмертям усе творіння.

Пророцтво не полягає у провіщенні подій майбутнього, а у зрозумінні спрямованості історії, висвітлення її значення та мети.

У Євхаристії сконцентровуються і знаходять своє здійснення всі таїнства Церкви: хрещення, покаєння, подружжя, священство. Все річне коло свят, постів, пам'ять святих і молитва за покійних, — все це знаходить своє звершення і єдність в літургії, в якій присутня вся Церква неба і землі, зібрана навколо Агнця.

Підсумовуючи розгляд есхатологічного боку еклезіології, можемо знову скористатися кількома роздумами Й.Зізіуласа. Церква є звернена до майбутнього, до того, чим має бути. Це майбутнє стає присутнім у Євхаристії, в якій Царство Боже в усій своїй повноті входить в історію. У Євхаристії Церква стає відбитком есхатологічної спільноти Христа-Месії, образом троїчного життя Бога.

1. Пшемислав Новаковскі „Еклезіологія у східному богослов'ї та літургії”.// Сопричастя. (4) 2003. ст.44.
2. Професор протопресвітер Борис Бобринской „ Церковь и Евхаристия ”.// Богословская конференция “Православное учение о Церкви ”. - Москва, 2003.
3. Христос Янарас „ Свобода Етосу ”.Дух і Літера. - Київ,2003.

А. Смольський. Церква і Євхаристія // Слово № 3 (24) (2005) с. 8-10